

УДК 159.923

Савченко О. В.

кандидат психологічних наук, доцент, докторант,
Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки
e-mail: savchenko.elena.v@gmail.com
ORCID 000–0002–7069–7419

СТИЛЬ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМНО-КОНФЛІКТНОЇ СИТУАЦІЇ ЯК АСПЕКТ АНАЛІЗУ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ОСОБИСТОСТІ

В роботі розглядається стиль розв'язання проблемно-конфліктної ситуації як один з можливих аспектів аналізу життєвого шляху, що інтегрує в собі кількісні та якісні властивості особистості. Автор виокремлює діяльнісний, конструктивно-рефлексивний, деструктивно-рефлексивний та унікаючий стилі. Показано, що рефлексивний стиль розв'язання проблемної ситуації може бути представлений в двох формах: конструктивній та деструктивній. Визначено, що високий рівень конструктивно-рефлексивного стилю зумовлений високим ступенем сформованості не лише когнітивних стратегій вирішення проблем, а й метакогнітивних стратегій, що відповідають за регуляцію інтелектуальної активності суб'єкта.

Ключові слова: стиль, проблемно-конфліктна ситуація, когнітивна стратегія, метакогнітивна стратегія, життєвий шлях, рефлексія.

Постановка проблеми. «Життєвий шлях» — психологічна категорія, що відображає насиченість життєвих періодів суб'єкта переживаннями певних подій, усвідомленням тих соціальних та внутрішніх перешкод, що пригальмовують процес саморозвитку. Так В. В. Іванова розглядає «життєвий шлях» як «суб'єктивну подієву концентрацію тих чи інших його етапів ... періодів розвитку» [4], а Л. І. Анциферова підкреслює, що дана категорія відображає цілеспрямовані зусилля, що витрачає людина для побудови свого життя. Усвідомлюючи власний досвід, суб'єкт виокремлює той матеріал, який допомагає йому формувати та уточнювати свій неповторний «життєвий світ», що дозволяє йому опановувати нові засоби поведінки, отримуючи в такий засіб новий досвід [2]. К. О. Абульханова-Славська запропонувала найбільш структуровану модель «життєвого шляху» особистості як здібності організувати свою життєдіяльність за власним задумом, що інтегрує декілька структурних компонентів, а саме: життєву перспективу, сенс життя («життєва концепція»), життєву позицію та життєву лінію, стратегії життя тощо [1].

Наряду з дослідженням темпоральних вимірів життєвого шляху, до яких відносяться «життєва лінія» та «життєві перспективи», когнітивних структур високого рівня узагальнення («Я-концепція», «модель світу», «життєва концепція» та ін.), важливим аспектом аналізу життєдіяльності суб'єкта є визначення його поведінкового потенціалу, який проявляється в використанні певних стратегій розв'язання життєвих проблем.

Ми вважаємо, що дослідження стилів розв'язання суб'єктом проблемно-конфліктних ситуацій дозволить отримати якісну інформацію відносно засобів обирання певної позиції в складних обставинах, способів розкриття та вирішення життєвих протиріч, прийомів реалізації свого потенціалу, що відповідають найбільш значущим потребам та цінностям особистості. Під поняттям «стиль розв'язання проблемно-конфліктних ситуацій» ми розуміємо сформовану динамічну систему засобів та прийомів визначення, аналізу та подолання життєвих труднощів, яка дозволяє суб'єкту за рахунок використання наявних особистісних ресурсів вирішувати зовнішні та внутрішні протиріччя з максимально можливою ефективністю. На нашу думку, використання даної категорії дозволить не лише поєднати традиції суб'єктно-діяльнісного підходу з когнітивно-поведінковими напрямками дослідження особистості, але й синтезувати кількісні та якісні характеристики особистості, які дозволять оцінювати діяльність суб'єкта не лише за об'єктивними параметрами результативності, а й за індивідуально-суб'єктивними параметрами, такими як: легкість, задоволеність, оптимальність, економічність тощо.

Мета роботи — визначити основні стилі розв'язання проблемно-конфліктної ситуації, встановити фактори, що зумовлюють рівень сформованості рефлексивного стилю як важливого компонента рефлексивної компетентності.

Під «рефлексивною компетентністю» ми розуміємо структурний компонент рефлексивного досвіду суб'єкта, що формується в процесі розв'язання рефлексивних задач як побічний продукт рефлексивної активності поряд зі знаходженням засобу вирішення проблеми. Рефлексивна компетентність включає до свого складу ті рефлексивні властивості суб'єкта, які разом з його наявними ресурсами забезпечують ефективне розв'язання тих рефлексивних задач, які ставить перед собою суб'єкт, зіштовхнувшись з різного роду перешкодами в процесі розв'язання проблемно-конфліктних ситуацій.

Основними завданнями роботи є: 1) виокремлення переваг та недоліків рефлексивного стилю вирішення проблем; 2) визначення різних стилів розв'язання проблемно-конфліктної ситуації; 3) визначення взаємозв'язків між рівнем сформованості рефлексивних стратегій та ступенем вираженості різних рефлексивних стилів (конструктивного та деструктивного).

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблеми. К. О. Абульханова-Славська ввела поняття «життєдіяльність» як «суспільно обумовлений процес реалізації особистістю власної життєвої стратегії» (цит. за [5, с. 66]). Авторка визначила два крайніх полюса виразності життєвої стратегії — «екстенсивний засіб» та «інтенсивний засіб» побудови життєдіяльності, між якими знаходяться усі суб'єкти. Екстенсивний полюс характеризується неадекватним розподілом психологічних ресурсів та зусиль, застосуванням неоптимальних життєвих стратегій, зниженою потребою в самовираженості та саморозвитку. Особам з високо вираженим інтенсивним полюсом життєдіяльності властиві раціональне, продуктивне використання ресурсів та психологічних сил, здатність формувати та реалізовувати усвідомлені адаптивні життєві стратегії [1].

О. Б. Старовойтенко, детально проаналізувавши роботи С. Л. Рубінштейна, визначила ідеї про існування різних типів особистості за критерієм відмінностей в рівні усвідомленості та рефлексивності власного життя. Дослідниця виокремила чотири типи: «особистість, що розчинилася в буденності», «діяльнісна особистість», «рефлексивна особистість» та «особистість, що генерує надцінні ідеї, продукти» [9].

Подібна типологія особистості була розроблена Ф. Є. Василюком [3] на підставі типології «життєвих світів», що є основною умовою та стимулом життєдіяльності особистості, що перебуває в ньому. Життєвий світ, на думку автора, має два основні аспекти: внутрішній та зовнішній. Кожен з них може характеризуватися різним рівнем складності, так зовнішній світ може бути легким або трудним, а внутрішній світ — простим або складним. Автором виокремлені такі типи особистості: інфантильний, діяльнісний, рефлексивний, вольовий.

В ході розробки власної моделі «Я-засобів подолання опозицій в життєвідносинах» О. Б. Старовойтенко визначила такі засоби розв'язання проблемних ситуацій: «розвивальна активність», «розвивальне занурення», «пасивна рефлексія», «уникання», «самовідчуженість» та «самоактуалізація».

Результати дослідження. На думку О. Б. Старовойтенко, оволодіння структурними компонентами рефлексивної активності сприяє формуванню рефлексивного засобу життя. Авторкою для опису типу «рефлексивної особистості» були задіяні такі ознаки: 1) активність внутрішньої та зовнішньої діяльності опосередкована спостереженнями над собою, усвідомленням своїх властивостей та самопрезентуванням їх; 2) подвоєність орієнтації та «Я» та зовнішні об'єкти збільшує кількість цінних якостей, що може відобразити суб'єкт в значущих об'єктах, поширює репертуар засобів їх освоєння та використання; 3) рефлексія — причина та наслідок творчого ставлення до світу; 4) відповідальне ставлення до себе, своїх дій, активна позиція щодо управління своїм життям [9].

Про наявність конструктивної та деконструктивної форм рефлексії писали А. В. Карпов, А. А. Плігін, І. С. Россохін, А. Л. Рудаков, О. Б. Старовойтенко, В. Франкл, К. Ясперс та ін. Так А. Л. Рудаков пов'язував неконструктивну рефлексію з використанням стереотипних форм поведінки, що не дозволяють суб'єкту правильно ідентифікувати труднощі, усвідомлювати їх причини та застосовувати більш адаптивні алгоритми поведінки. Не конструктивність мислення призводить до актуалізації репродуктивно-регресивного рівня емоційної регуляції суб'єкта [8]. А. А. Плігін розрізняє два окремих критерії оцінки рефлексивної діяльності учня: продуктивність (репродуктивна та продуктивна форми) та конструктивність (конструктивна та деструктивна) [7]. Деструктивність рефлексивної діяльності знаходить виразність в підвищеному рівні внутрішнього напруження особистості, що заважає демонструвати учням продуктивні форми внутрішньої роботи: виявляти нові засоби дії, знаходити новий сенс своїм діям, тобто формувати нові структурні елементи досвіду, що сприятиме його розвитку.

В моделі А. В. Карпова [5] середній рівень розвинення рефлексивної здібності виражається в більш продуктивних формах внутрішньої роботи, ніж високий та низький рівні. Так високорефлексивним суб'єктам властиве використання меншої кількості стратегій поведження, тобто їх мислення виявляються більш стереотипізованими. Д. О. Леонт'єв та А. Ж. Аверіна вказували, що таким суб'єктам складніше генерувати гіпотези та переключатися з однієї альтернативи на іншу, їм властиво ускладнювати ситуацію [6]. Низький рівень розвитку рефлексивної здібності також сприяє використуванню суб'єктом неконструктивних прийомів рефлексивної активності: аналіз низької кількості альтернатив, спрощування моделі проблемно-конфліктної ситуації та ін. Посилаючись на літературний огляд Холена — Хексмана з співавторами, Д. О. Леонт'єв визначив такі негативні прояви рефлексії («настирливої рефлексії»): підвищений рівень депресивності, наявність патологічних симптомів, дезадаптивні стилі подалання складних ситуацій, підвищений нейротизм та ін.

У власній моделі рефлексивної діяльності О. Б. Старовойтенко [9] розводить дві форми рефлексивної активності: «розвивальне занурення» та «пасивна рефлексія», які відповідають загальновизначеним видам конструктивної та деструктивної рефлексії. Пасивна рефлексія характеризується призупиненням внутрішньої діяльності, застряганням в процесах оцінювання власного життя, розмірковуванням над особливостями свого поведження. Суб'єкт поступово знецінює важливість вирішення внутрішнього протиріччя, виговорюючи собі право «мінатися, нічого не змінюючи в собі» [9, с. 182]. Формування настанови на «недіяння» призводить до накопичення внутрішніх проблем, до відтягування в часі прийняття важливих рішень.

Конструктивна форма рефлексії («розвивальне занурення») характеризується формуванням стійкої настанови на розв'язання внутрішніх протиріч. Суб'єкт використовує різноманітні засоби розв'язання проблем: внутрішнє програвання можливих варіантів розвинення подій, усвідомлення та розуміння конфліктного стану, відповідальне виправдання себе, розумну самокритику, зростання самоповаги, підвищення вимог щодо власної активності та її форм та ін. Дана форма рефлексії готує особистість до активного перетворення конфліктно-проблемної ситуації.

В таблиці ми систематизували критерії, за якими визначаємо конструктивні та деструктивні різновиди рефлексивного стилю розв'язання проблемно-конфліктної ситуації.

Нами були виокремлені чотири властивості: діяльнісний, конструктивно-рефлексивний, деструктивно-рефлексивний та унікаючий стилі розв'язання проблемно-конфліктних ситуацій. Окрім того, нами (у співавторстві з Д. Ю. Студенцовою) була розроблена методика «Особистісний стиль розв'язання проблемно-конфліктної ситуації», яка дозволяє визначити рівень сформованості усіх визначених стильових властивостей.

Високі значення за шкалою «Діяльнісний стиль» свідчать про спрямованість суб'єкта до активних спроб вирішити проблему, до застосування різноманітних засобів без ретельного аналізу наслідків, до яких вони

можуть привести. Суб'єкту властиві компульсивний засіб подолання перешкод та імпульсивний характер прийняття рішень. Несформованість критеріїв оцінки власних дій та їх результатів перешкоджає прийняттю зважених рішень, а редукований характер стратегій, в яких практично відсутніми є етапи, пов'язані з орієнтацією в умовах та контролем за здійсненням дій, не дозволяє своєчасно вносити корективи в процес розв'язання проблем.

Таблиця

Критерії конструктивності та деструктивності рефлексивного стилю розв'язування проблемно-конфліктної ситуації

№	Конструктивний рефлексивний стиль	Деструктивний рефлексивний стиль
1	використання внутрішнього діалогу як умови розв'язання проблемно-конфліктної ситуації	внутрішній діалог стає не засобом розв'язання проблеми, а засобом уходу від реальності
2	співвідношення умов проблеми та наявних ресурсів суб'єкта, прийняття рішення про засіб поведінки на підставі порівняння	спрямування активності на формування прожектів та фантазування про можливі варіанти розвитку подій, що не реалізувались
3	сформованість настанови на здійснення заходів самоспостереження та самоаналізу при виниканні проблем	прогривання в розумі варіантів розвитку ситуацій заміною активність в реальності
4	аналіз минулого досвіду, співвідношення актуальних ситуацій з минулими подіями	аналіз минулого досвіду призводить до персеверацій, зациклень між констатацією невдачі та низькою самооцінкою
5	настанова на критичність та раціональність в обиранні засобів поведінки, стратегій поведінки	стійка тенденція до затягування дій, до «недіяння» як засобу розв'язання проблемно-конфліктної ситуації
6	ефективне контролювання свого емоційного стану, протидія румінаціям (нав'язливим почуттям, думкам)	ригідність контролю, складність відволіктися від нав'язливих думок, почуття хвилювання, занепокоєння
7	розподіл уваги між подіями внутрішнього життя та фактами реальності, що постійно змінюються.	надмірна увага до внутрішніх переживань, передбачень, ігнорування фактів реальності.

Особистостям з домінуванням діяльнісного стилю вирішення проблемно-конфліктних ситуацій вкрай важко контролювати власні емоції та стаєни. Виявляється їх схильність до афективних переживань та реакцій. Через постійну орієнтацію саме на майбутню ситуації «тут і тепер» можуть сприйматися поверхнево, що знижує цінність та значимість будь-яких звершень у сьогодні.

Високі значення за **конструктивно-рефлексивною** стильовою характеристикою свідчать про спрямованість основної активності суб'єкта на самопоглиблення та саморозуміння, що надає можливість формувати ієрархію мотивів та цінностей, яка, у свою чергу, визначає прийняття рішень у ситуації обирання засобу поведінки. Конструктивна форма рефлексії характеризується формуванням стійкої настанови на розв'язання внутрішніх протиріч. Суб'єкт використовує різноманітні засоби подолання труднощів:

внутрішнє програвання можливих варіантів розвинення подій, критичне ставлення до себе, усвідомлення та розуміння конфліктного стану, відповідальне виправдання своїх дій, підвищення вимог (більш жорсткі критерії оцінки, високі стандарти) щодо власної активності та ін.

Особам з вираженим конструктивно-рефлексивним стилем притаманна здатність контролювати власні емоції, спрямовувати їх на підвищення ефективності у повсякденній діяльності. Такі люди здатні вчасно зупинити власні роздуми, не зациклюючись на проблемах, здатні розглянути усі можливі варіанти вирішення питання з урахуванням свого минулого досвіду, здатні розробити програму поетапного здійснення прийнятих рішень в практиці.

Високі значення за шкалою «**Деструктивно-рефлексивний стиль**» свідчать про використання суб'єктом стереотипних форм поведінки в складних ситуаціях, що не дозволяє йому адекватно ідентифікувати труднощі, усвідомлювати їх причини та застосовувати більш адаптивні алгоритми поведінки. Спостерігається певна неконструктивність мислення, що призводить до актуалізації репродуктивно-регресивного рівня емоційної регуляції суб'єкта. Пасивність суб'єкта проявляється в призупиненні внутрішньої діяльності, в ригідності процесів оцінювання власного життя та розмірковування над особливостями свого поведінки. Суб'єкт поступово знецінює важливість вирішення внутрішнього протиріччя, виговорюючи собі право «нічого з собою не робити» [9, с. 182]. Формування подібної інерції недіяння призводить до накопичення внутрішніх проблем, що підвищує внутрішнє напруження суб'єкта.

В період труднощів така людина довго фантазує про майбутні успіхи та згадує власні перемоги у минулому. Можливі складності із засинанням та психоматичні розлади через надмірну тривожність.

Високі значення за шкалою «**Унікаючий стиль**» свідчать про домінування настанови на уникнення конфліктів та проблемних ситуацій, відтягування в часі прийняття важливих рішень в житті, перекладання на інших відповідальності за прийняті варіанти рішень. Суб'єкт часто відчуває бажання розпочати все з «чистого аркуша», виявляє екстернальність в аналізі проблемних ситуацій, покладаючись на судьбу або на щасливу нагоду.

Аналіз власного досвіду не підвищує ефективність такої людини у процесі подолання життєвих незгод, оскільки він мало усвідомлюється. У період труднощів можливе поринання у спогади або фантазії, ігноруючи реальні обставини. Проте з віком зростає критичність у сприйнятті власних звершень, що може значно знизити самооцінку та підвищити рівень внутрішньої напруги та тривоги.

Ми припустили, що рівень сформованості рефлексивних стильових властивостей (і конструктивної, і деструктивної) залежить від рівня розвитку рефлексивних стратегій, що використовує суб'єкт в процесі розв'язання проблемно-конфліктних ситуацій. Нами (у співавторстві з М. Ю. Макієнко) були розроблені методики дослідження ступеня сформованості когнітивних та метакогнітивних рефлексивних стратегій. Методика «Когнітив-

ні стратегії вирішення проблем» дозволяє досліджувати чотири незалежні аспекти когнітивної активності суб'єкта: ступінь глибини — поверхневості обробки інформації, критичності — некритичності аналізу та оцінки інформації, інтуїтивний — раціональний характер пошук рішення проблеми, прийняття рішення з орієнтацією на зовнішні або внутрішні стандарти. Також були виокремлені чотири синтетичні стратегії, що поєднували у своєму складі більш прості стратегічні прийоми. Нами визначені такі когнітивні стратегії: «Глибинний, критичний аналіз інформації, заснований на інтуїтивному пошуку вирішення проблеми», «Внутрішня орієнтація, критичний аналіз, інтуїтивний пошук рішення проблем», «Некритичність, інтуїтивний пошук рішення проблем, заснований на глибинній обробці інформації», «Некритичність в аналізі інформації, орієнтація на зовнішні стандарти, поверхнева обробка інформації».

Запропонована нами методика «Метакогнітивні стратегії вирішення проблем» дозволяє визначати рівень сформованості таких метакогнітивних стратегій, спрямованих на регуляцію інтелектуальної активності суб'єкта: «контрфакт вгору — контрфакт униз», «хаотичний пошук рішення — пошук, сфокусований на перевірці певної гіпотези», «високий — низький рівень самоконтролю над процесом розв'язання проблемної ситуації», «лабільність — ригідність контролю над власними емоційними станами», «рівень орієнтації на власні інтелектуальні емоції під час інтелектуальної активності».

Використання процедури кореляційного аналізу дозволило встановити значущі кореляційні зв'язки між рівнем сформованості стильових властивостей та ступенем розвитку стратегічних прийомів когнітивної та метакогнітивної активності суб'єкта. Дослідження проводилось на виборці, яку сформували 90 студентів ХДУ різних років навчання. Було встановлено, що чим вище рівень сформованості «конструктивно-рефлексивного» стилю розв'язування проблем, тим вище ступінь вираженості глибинної обробки інформації ($r=0,3$; $p\leq 0,01$) та критичності аналізу та оцінки інформації ($r=0,37$; $p\leq 0,001$); тим частіше суб'єкти використовують стратегію «Глибинний, критичний аналіз інформації, заснований на інтуїтивному пошуку вирішення проблеми» ($r=0,3$; $p\leq 0,01$) та ігнорують «Некритичність в аналізі інформації, орієнтація на зовнішні стандарти, поверхнева обробка інформації» як засіб подолання труднощів ($r=-0,28$; $p\leq 0,01$). Студенти, що вміють ефективно використовувати свої рефлексивні здібності, виявляють схильність до використання високого рівня самоконтролю над процесом розв'язання проблемної ситуації ($r=0,33$; $p\leq 0,01$) та орієнтуються на власні інтелектуальні емоції в ході інтелектуальної активності ($r=0,24$; $p\leq 0,05$).

Досліджувані, що мають високий рівень сформованості «деструктивно-рефлексивного стилю» розв'язання проблемно-конфліктної ситуації, схильні до прийняття рішень з орієнтацією на зовнішні критерії та стандарти, ігноруючи власні уявлення про ефективність роботи ($r=-0,24$; $p\leq 0,05$), підвищують свою продуктивність за рахунок використання стратегії «контрфакт вгору» ($r=0,21$; $p\leq 0,05$), а також виявляють низький рівень самоконтролю над процесом розв'язання проблемної ситуації ($r=-0,34$;

$p \leq 0,01$), лабільності контролю над власними емоційними станами ($r = -0,35$; $p \leq 0,001$), орієнтації на власні інтелектуальні емоції під час інтелектуальної активності ($r = -0,25$; $p \leq 0,05$).

Таким чином, нами було встановлено, що високий рівень розвитку як когнітивних, так і метакогнітивних стратегій зумовлює високу ефективність конструктивно-рефлексивного стилю розв'язання проблемних ситуацій. Схильність до деструктивно-рефлексивного стилю подолання труднощів визначає в більшій мірі несформованість метакогнітивних складових розумової активності, що відповідають за регуляцію та контроль над процесами сприйняття, обробки та оцінки інформації. Розвиток останніх дозволить суб'єкту і підвищити рівень ефективності розв'язання проблемних питань, і обирати більш ефективний стиль розв'язування проблем, який гарантує досягнення визначеної мети більш легко, з відчуттям задоволення, економлячи ресурси та зусилля.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Нами були виокремлені чотири стилі розв'язання проблемно-конфліктної ситуації: діяльнісний, конструктивно-рефлексивний, деструктивно-рефлексивний, унікаючий. Встановлено, що застосування конструктивно-рефлексивного стилю зумовлено сформованістю і когнітивних, і метакогнітивних стратегій розв'язання проблем. Особи з високим рівнем конструктивно-рефлексивного стилю характеризуються більш ретельним аналізом інформації, більш глибоким рівнем її обробки, критичним ставленням до отриманих результатів та власних дій, що виражається в застосуванні процедур перевірки та оцінки результатів. Такі суб'єкти застосовують стратегії, що підвищують їх здатність контролювати перебіг подій, регулювати власні зусилля, вони сприймають власні емоції як важливі орієнтири інтелектуальної активності, аналізуючи власні переживання та інтуїтивні здогадки.

Досліджувані, що мають високий рівень сформованості деструктивно-рефлексивного стилю, виявляють схильність орієнтуватися на оцінки та вимоги оточуючих, вони готові переглядати власні дії в разі виникнення перешкод та отримання негативних результатів за рахунок критичної оцінки свого актуального стану («контрфакт вгору»). Однак висока критичність до власних можливостей стає негативним фактором, що гальмує заходи самоконтролю над поточною діяльністю, формує ригідну настанову щодо контролю власних емоцій. Таким особам важко швидко переключатися з одного емоційного стану на інший, переходити з площини розмірковувань в площину активних дій, важко використовувати свої емоційні оцінки та переживання як підказки в процесі пошуку вирішення проблеми. В наступних дослідженнях ми плануємо визначити місце рефлексивного стилю розв'язання проблем в загальній структурі рефлексивної компетентності особистості та в загальній системі рефлексивного досвіду.

Список використаних джерел і літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М.: Мысль, 1991. — 158 с.

2. Анцыферова Л. И. Психология повседневности: жизненный мир личности и «техники» ее бытия / Л. И. Анцыферова // Психология социальных ситуаций / Под ред. Н. В. Гришиной. — СПб.: Питер, 2001. — С. 285–309.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических переживаний / Ф. Е. Василюк. — М.: Изд-во МГУ, 1984. — 240 с.
4. Иванова В. В. Общие вопросы самосознания личности / В. В. Иванова [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/ivanv01/index.htm>
5. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А. В. Карпов. — М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. — 424 с.
6. Леонтьев Д. А. Феномен рефлексии в контексте проблемы саморегуляции / Д. А. Леонтьев, А. Ж. Аверина // Психологические исследования. — 2011. — № 2 (16) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2011n2-16/463-leontiev-averina16.html>
7. Плигин А. А. Рефлексия как психологический феномен и проблемы ее развития у школьников / А. А. Плигин // Актуальные проблемы психологического знания. — 2009. — № 4. — С. 37–49.
8. Рудаков А. Л. Саногенная рефлексия как фактор стрессоустойчивости личности: дис. ... канд. психол. наук. по спец. 19.00.01 / Андрей Леонидович Рудаков. — М., 2009. — 219 с.
9. Старовойтенко Е. Б. Культурная психология личности: монография / Е. Б. Старовойтенко. — М.: Академический проспект: Гаудемус, 2007. — 310 с.

References

1. Abulhanova-Slavskaya K. A. *Strategiya zhizni* [The life strategy]. — Moscow: Mysl, 1991. 158 p.
2. Antsyiferova L. I. *Psihologiya povsednevnosti: zhiznennyiy mir lichnosti i «tehnik» ee byitiya* [The psychology daily life: the life-world of personality and «technique» of her existence]. N. V. Grishina (Eds.), *Psihologiya sotsialnyih situatsiy — The psychology of social situations*. St. Petersburg: Piter, 2001, p. 285–309.
3. Vasilyuk F. E. *Psihologiya perezhivaniy. Analiz preodoleniya kriticheskikh perezhivaniy* [The psychology of feelings. The analysis of overcoming the critical feelings]. Moscow: Izd-vo MGU, 1984. 240 p.
4. Ivanova V. V. *Obschie voprosy samosoznaniya lichnosti* [The general questions of consciousness of the person]. (n.d.) *psylib.org.ua*. — Retrieved from <http://psylib.org.ua/books/ivanv01/index.htm>
5. Karpov A. V. *Psihologiya reflektivnykh mekhanizmov deyatelnosti* [The psychology of reflexive mechanisms of activity]. Moscow: Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2004. 424 p.
6. Leontev D. A., Averina A. Zh. *Fenomen refleksii v kontekste problemy samoregulyatsii* [The phenomenon of reflection in the context of self-regulation]. *Psihologicheskie issledovaniya — The psychological researches*. 2011; 2(16): Retrieved from <http://psystudy.ru/index.php/num/2011n2-16/463-leontiev-averina16.html>
7. Pligin A. A. *Refleksiya kak psihologicheskii fenomen i problemy ee razvitiya u shkolnikov* [The Reflection as psychological phenomenon and problems of its development in schoolchildren]. *Aktualnyie problemy psihologicheskogo znaniya — Actual problems of psychological knowledge*. 2009; 4: 37–49.
8. Rudakov A. L. *Sanogennaya refleksiya kak faktor stressoustoychivosti lichnosti* [The sanogenic reflection as a factor of personality's stress tolerance]. *Candidate's thesis*. Moscow: MPGU, 2009.
9. Starovoytenko E. B. *Kulturnaya psihologiya lichnosti* [The cultural psychology of personality]. Moscow: Akademicheskii prospekt: Gaudemus, 2007. 310 p.

Савченко Е. В.

кандидат психологических наук, доцент, докторант,
Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинки,
г. Луцк

СТИЛЬ РАЗРЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМНО-КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЙ КАК АСПЕКТ АНАЛИЗА ЖИЗНЕННОГО ПУТИ ЛИЧНОСТИ

Резюме

В работе рассматривается стиль разрешения проблемно-конфликтной ситуации как один из возможных аспектов анализа жизненного пути, который интегрирует в себе количественные и качественные свойства личности. Автор выделяет деятельностный, конструктивно-рефлексивный, деструктивно-рефлексивный и избегающий стили. Показано, что рефлексивный стиль решения проблемной ситуации может быть представлен в двух формах: конструктивной и деструктивной. Определено, что высокий уровень конструктивно-рефлексивного стиля обусловлен высокой степенью развития не только когнитивных стратегий решения проблем, но и метакогнитивных стратегий, отвечающих за регуляцию интеллектуальной активности субъекта.

Ключевые слова: стиль, проблемно-конфликтная ситуация, когнитивная стратегия, метакогнитивная стратегия, жизненный путь, рефлексия.

Savchenko E. V.

Ph.D., Assistant Professor (Psychology), doctoral student,
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk

THE STYLE OF THE PROBLEM-CONFLICT SITUATION'S RESOLVING AS AN ASPECT OF THE ANALYSIS OF THE PERSONALITY'S LIFE-WAY

Abstract

The author proposed to consider the style of resolving the problem as an aspect of the life-way which integrates both quantitative and qualitative properties of the personality. «Style» is defined as a dynamic system of methods and techniques of the identity, analysis and overcoming of life's difficulties, that gives the possibility to the subject to solve internal and external conflicts efficiently by means of personal resources. The author considered four styles of solving problems: active, constructive-reflective, destructive-reflective and avoiding. It was described that the reflective style of the problem situation's resolving can be presented in two forms: constructive and destructive. The relation between the degree of formedness of the style characteristics and the level of development of cognitive and metacognitive strategies to solve problems has been proven. It is found that subjects with high levels of expression of the constructive-reflective style have a high level of cognitive and metacognitive strategies of problems` solving. Thus, subjects with high levels of expression of the destructive-reflective style have a low level of development of metacognitive strategies, which are responsible for the regulation of the subjects` intellectual activity. Individuals with high destructive-reflective tendencies exhibit an inclination to focus on the demands and evaluations of strangers, but their highly critical assessment to their own possibilities downgrades the effectivity of the self-control and the lability of

the actions and experiences, obstructs the analysis of their emotional evaluations and feelings as benchmarks and clues in the searching of solutions.

Key words: style, problem-conflict situation, cognitive strategy, metacognitive strategy, life-way, reflection.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2015

1. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. Канонические. — Минск: ПРИНТКОРП, 2006.
2. Бургиньон Э. В. Измененные состояния сознания/ Измененные состояния и культура. Хрестоматия / Автор-составитель О. В. Гордеева. — М., СПб. и др: Питер, 2009. — С. 29–61.
3. Бурлака Д. К. Метафизика культуры. — СПб.: РХГА, 2009.
4. Бурлака Д. К. Мышление и откровение. — СПб.: РХГА, 2011.
5. Джеймс У. Многообразие религиозного опыта. — М.: Наука, 1993.
6. История христианства. Учебное пособие. — Одесса: ХГЭУ, 2005.
7. Козлов В. В. Психотехнологии измененных состояний сознания. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Институт психотерапии, 2005.
8. Павлюк П. А. Оккультная интервенция в христианство // [URL]: www.liveinternet.ru/users/pavlyukua/post124179223/
9. Порублев Н. В. Феномен глоссолалии. — Мельбурн, 1995.
10. Россохин А. В. Рефлексия и внутренний диалог в измененных состояниях сознания: Интерсознание в психоанализе. — М.: Когито-Центр, 2010.
11. Тарт Ч. Измененные состояния сознания // [URL]: http://www.koob.ru/tart/altered_states_of_consciousness
12. Хоружий С. С. К феноменологии аскезы. — М., 1998.
13. Goodman F. D. Glossolalia // The Encyclopedia of Religion / ed. by M. Eliade, Vol. 5. New York: Macmillan Publishing House, 1987. S. 562–568.
14. Holm N. G. Ecstasy Research in the 20th Century — An Introduction // Religious Ecstasy. Script a Instituti Donneriani Aboens is XI. Stockholm, 1982. P. 24.